

UTAK ÉS ÚTVESZTŐK

Kerekasztal-beszélgetés a pályaválasztás-pályairányítás kérdéseiről Kanizsán a Létünk szervezésében

A bevezető tanulmányt írta, a kerekasztal-beszélgetését előkészítette, vezette és az elhangzottakat lejegyezte

SZÖLLŐSY VÁGÓ LÁSZLÓ

Vajdaságban évente húszezernyi fiatal találja magát szemközt a kérdéssel: hova, merre az egységes középiskola után? Ha ezt a számot megtoldjuk a gyermekük pályaválasztásában érdekelt szülők számával, kiegészítjük azokéval, akik hivatalból, vagy társadalmi megbízatásból foglalkoznak a problémával, esetleg közvetve vannak érintve általa, nem túlzás azt állítani, hogy csak szűkebb pátriánkban százezreket érdeklő kérdésnek szenteltük kanizsai kerekasztal-beszélgetésünket.

A téma jelentőségét az adja meg, hogy a foglalkozás, vagy még inkább az élethivatás megválasztása egész életre szóló döntést jelent: a pályaválasztás az egész személyiség állásfoglalása. Azt jelentené ez, hogy kizárólag a személyiség által meghatározott? — Távolról sem: a pályaválasztás részben egyéni, részben társadalmi meghatározottságú. A mi társadalmi rendszerünk körülményei között alapjában véve két szemponttal kell számolnia:

1. Milyen pályákra (és milyen mértékben) van szüksége a társadalomnak, és

2. Mennyiben felel meg a tanuló képessége a választott pálya által megszabott igényeknek — milyen a pályaalkalmassága.

Ahhoz, hogy a pályaválasztás a társadalom számára hasznos, az egyén számára pedig eredményes legyen: megfeleljen terveinek, vágyainak, elvárásainak, a pályaválasztás minden mozzanatánál messzemenően tekintetbe kell venni mindkét szempontot.

A szerencsés (a fentebb kifejtett értelemben szerencsés) pályaválasztás sokéves-évtizedes előkészítő tevékenység végeredménye, melynek az életpálya különböző szakaszaiban más és más, sajátosan összefüggő feladatai vannak.

1. az iskolai nevelőmunkában a legfiatalabb kortól kezdődően, a pályaválasztási döntés időpontjához közelítve pedig mind intenzívebben munkálkodni a pályaválasztási érettség kialakításán;

2. biztosítani a pályaválasztási döntéshez szükséges egyéni tanácsadást, és

3. az életpálya későbbi szakaszaiban segítséget nyújtani a választott pályán a beilleszkedéshez, szükség esetén a pályakorrekcióhoz is (pályaszint- és pályairány-módosítás).

A fent kiemelt, legszükségesebbnek vélt feladatokhoz néhány kiegészítő magyarázat kívánkozik:

A *pályaválasztási érettség* az önálló pályaválasztási döntés egyik leglényegesebb tényezője, kialakítása egyúttal a pályaválasztási nevelőmunka alapvető célja is. A személyiség felkészültségét értjük alatta: a különböző személyiségtulajdonságok (elsősorban a képességek) jellegzetes kibontakoztatását, a reális önismeretet és önértékelést, az egyéni pályaismeret gazdagságát stb., mely az egyént az adottságainak megfelelő életpálya kiválasztására teszi alkalmassá. Kibontakozása fejlődéslélektanilag a serdülőkor-ifjúkor idejére esik. A pályaválasztási érettséget befolyásoló tényezők sorában sajátos szerep jut a szülőknek; elfoglaltságuk, a gyermek vagy ifjú lehetőségeit nem ritkán meghaladó igény szintjük következményeként nem egy fiatal sorsa futott már vakvágányra.

A *pályaválasztási tanácsadás* intézményesített formája (mely nálunk a foglalkoztatási érdekközösségek keretében folyik), maga is többsíkú tevékenység. Még bonyolultabbá teszi a kérdést, hogy a pályaválasztási döntést egyéb tényezők is befolyásolhatják, amelyek nemcsak hogy függetlenek az intézményesített formáktól, hanem gyakorta azzal ellentétes hatásúak.

Az *alkalomszerű vagy laikus tanácsadás* a pályaválasztás szakmai kérdéseiben járatlan egyénnek (szülők vagy más családtag, barátok) a pályaválasztást befolyásoló, általában jóindulatú megnyilatkozása. Leggyakrabban az élettapasztalatra épül és rendszerint a végletekbe menően szubjektív. *Pályaválasztási tájékoztatás* alatt az életpályákat jellemző munkatevékenység, a pályához vezető utak és feltételek, a távolabbi lehetőségek bemutatását, a továbbtanulási és majdani elhelyezkedési lehetőségek ismertetését értjük. A *pedagógiai tanácsadás* a nevelési folyamat egészébe beépített, szorosan a nevelési folyamathoz kapcsolódó céltudatos ráhatások sorozata, melyek célja a gyermek helyes pályaválasztásának előkészítése. A *pszichológiai tanácsadás* pszichológiai módszerekkel végzett képességvizsgálatok alapján történő szaktanácsadást jelent.

Az *előzetes pályairányítás* olyan felvilágosító és propagandatevékenység, érdeklődésselkeltés, mely a munkaerő-utánpótlást van hivatva biztosítani, a társadalmi szükségletek arányában, azzal, hogy az egyénnek meghagyja a szabad választás lehetőségét. Ebbe a fogalomkörbe tartozik a pályaválasztás céltudatos befolyásolása is, míg az *átirányítás* utólagos intézkedés, melynek célja a helytelen (akár az egyén szempontjából nem megfelelő, akár a társadalom szempontjából célszerűtlen) pályaválasztás korrekciója.

Az elmondottakból nem nehéz egy jellemző általánosítást levonni: a

pályaválasztás és az oktatás egymással szoros összefüggésben áll — a nevelésnek és az oktatásnak (az általános oktatásnak és nevelésnek éppúgy, mint a szakmai képzésnek) minden szinten sajátos pályaválasztási-pályairányítási funkciója is van, és fordítva: az intézményesített pályaválasztási tevékenység csak az oktatásra-nevelésre támaszkodva, sőt: abba beépülve ígérhet eredményt. Nem új keletű ez a megállapítás, hiszen a pályaválasztás első csírái (gondoljunk csak Taylor 1890-ben végzett pályaalakmassági vizsgálataira) az oktatásból bontakoztak ki.* Ha tehát érdemlegesen kívánunk foglalkozni jelenlegi pályaválasztási tevékenységünk problémáival — eredményeivel és fogyatékoságaival — ezt az oktatási rendszerrel párhuzamba állítva kell megtennünk.

A nevelést, mint társadalmi tudatformát a társadalmi lét határozza meg. Az általános nevelési célokat a társadalom igényeiből, elvárásaiból vezetjük le és ezek az adott társadalom által megfogalmazott nevelési eszményben szintetizálódnak.

A mi nevelési eszményünk olyan szakember, akinek széles általános műveltsége mellett áttekintése van egy-egy tudományterületen, tájékozódni tud a szüntelenül fejlődő tudományos és technikai eredmények között, lépést tud tartani ezzel a fejlődéssel, rendelkezik mindazokkal a képességekkel, amelyek a permanens önképzéshez szükségesek; egész élete folyamán képezi magát.

Az így megfogalmazott embereszmény azonban nem adja meg a teljesítendő társadalmi funkciókat. Az általános nevelési eszményen belül az oktatási rendszer, illetve annak egyes elemei sajátos irányba fejlesztenek egyes funkciókat; ennek megfelelően az egyéneknél (tanulóknál) a legkülönbélebb személyiségjegyek fejlődnek ki. Az említett sajátosság egyik megnyilvánulása a szakműveltség — a kibocsátott tanulók korosztályainak a szakműveltség iránya és szintje szerinti megoszlása.

Mivel nem kívánjuk idézni az előző oktatási rendszer fogyatékoságait bíráló véleményeket (ezek a vélemények éveken át politikai és tudományos tanácskozások, értekezletek, újságcikkek és magánbeszélgetések tárgyát képezték), ehelyett az oktatási reform alapelvei közül azokat próbáljuk csupán dióhéjban összefoglalni, melyek bizonyos tekintetben a pályaválasztást-pályairányítást is meghatározzák. Ilyen vonatkozásban a leglényegesebb alapelvek egyike, hogy az oktatásnak, az iskolarendszernek az eddiginél jobban kell igazodnia a társadalom, de ezen belül is elsősorban a termelő társultmunka-szervezetek munkaerőszükségletéhez, mind a szakmai irány, mind a szakmai szint tekintetében.

Nem kevésbé fontos az az elv sem, mely a továbbtanulási esélyegyenlőség növelését tűzte ki célul; nem vitás, hogy az előző oktatási rendszer

* A pályaválasztás pszichológiai tanulmányozása a fejlődő kapitalizmus érdekeivel függött össze: a munkásoknak előírják a leggazdaságosabb mozdulatokat és azokat veszik fel, akik a legjobban elsajátítják az operációkat. Ez a lelki amputáció természetesen távol áll a mai értelemben felfogott pályaválasztástól. Mivel azonban a pályaválasztás társadalmilag determinált, csak a konkrét társadalmi és termelési viszonyokat tükrözheti.

ellentmondásai legszembetűnőbben éppen e ponton mutatkoztak meg. A továbbtanulásra képesítő középiskola a gimnázium volt, a szakiskolát végzeteknek is voltak reális esélyeik a szakiskola jellegének megfelelő felsőfokú továbbtanulásra, a szakmunkásképző iskola végzősei számára azonban a továbbtanulási lehetőség (a meghirdetett elvek ellenére is) inkább csak elméleti volt: szakmunkás oklevél és a szakmunkásképző iskola által nyújtott tudás birtokában túlon túl rögs volt az egyetem felé vezető út.

Az oktatási rendszer idézett elveinek megfelelően került sor az oktatási rendszer átszervezésére: a régi oktatási rendszerből csak az általános iskola maradt többé-kevésbé változatlanul (e pillanatban eltekintünk az oktatás tartalmi változásaitól, a tantervi reformtól, kizárólag az oktatási rendszer szervezeti formáira koncentrálunk), azzal, hogy szervezésben ráépült az óvodai nevelésre, mivel megnőtt az óvoda iskolaelőkészítő oktató-nevelő funkciója.

A három középfokú iskolatípus helyébe lépő egységes középiskola és a hivatásirányú szakiskola megteremtésének a pályaválasztás szempontjából legfontosabb mozzanata, hogy két évvel későbbre helyezte át a pályaválasztási döntés időpontját.

Az oktatási rendszer reformját tükröző tantervekben ez a két év az általános műveltség kiszélesítését és elmélyítését célozza, emellett a pályaválasztás szempontjából jelentős újításokat tartalmaz. *A technika és a termelés alapjai* új oktatási-nevelési terület, mely az általános iskolában szerzett politechnikai ismereteket új ismeretanyaggal bővíti. Célja az is, hogy felkeltse a tanulók érdeklődését meghatározott termelési és más munkaterületek iránt, és — mint legfontosabb: ezen a területen válhat közvetlenné az oktatás és a társultmunka-szervezetek kapcsolata.

A szakirányú középiskola első évének befejeztével már bizonyos szakmai képzés birtokában helyezkedhet el az a fiatal, aki (egyelőre vagy egyáltalán) nem számít továbbtanulni. Ennek a fokozatnak az a célja, hogy a gazdaság különböző területeire jól képzett gyakorlati szakembereket neveljen: akik sokoldalúak, a rokonszakmák alapismereteiben is járatosak, gyakorlati munkájukat kielégítő elméleti tudás alapozza meg, a szakmai műveltség mellett megfelelő általános műveltségük is van. Az elhelyezkedés és a termelőmunka mellett természetesen lehetőségünk van továbbtanulásra is.

A szakirányú középiskola második éve kettős célú: szakmunkásképzés az elméletigényesebb szakmákra és a társadalom középfokú szakemberigényének kielégítése. A közismereti, általános szakmai és szűk szakmai tárgyak, valamint a termelési gyakorlatok a korszerű szakmai és általános műveltséget, a munkavégzéshez szükséges jártasságokat vannak hivatva biztosítani, egyúttal felkészítést is a megfelelő szakirányú felsőfokú továbbtanulásra.

Vannak a reformnak — legyen ez szubjektív vélemény — formális (és ezzel együtt naiv) újításai is: nem sokat változtattunk a fizikai és a

szellemi munkával kapcsolatos szemléletmódon azzal, hogy a fordító, a szülésznő, vagy a klarinétos középiskolai tanulmányai befejeztével szakmunkás oklevelet kap. Ennél sokkal jelentősebb, hogy a rugalmasabb (legalábbis vertikális vonatkozásban rugalmasabb) oktatási rendszer a pályaválasztást is rugalmasabbá tette. A pályairány (szakma, szak, ágazat) nem határozza meg eleve, meddig juthat el a tanuló: elvben lehetővé vált a legmagasabb szintig eljutnia, mielőtt munkába lépne, illetve a munka melletti képzés keretében, vagy a munkából kilépve tovább folytatnia tanulmányait — elsősorban a választott ágazaton belül.

Ez teszi indokolttá, hogy hangsúlyozzuk: a rugalmasságot mindenképp előtérbe a vertikális mozgásra alkalmaztuk. Horizontálisan ugyanis (egyik szakról, vagy pláne ágazatról a másikra) jóval körülményesebb átjutni, mint egy ágazaton belül továbbtanulni. Persze a vertikális továbbtanulásnak is vannak útvesztői: ha — tegyük fel — egy főiskolai végzettségű mérnök (a közérthetőség érdekében maradunk a régi terminusoknál) egyetemen szeretne továbbtanulni, aszerint, hogy melyik egyetemet választja, a kiegészítő és különbözeti vizsgák olyan labirintusába kerülhet, hogy míg azokon végigküzdi magát, jószerevével elvégezhetette volna az egyetem I. és II. évét és minden bonyodalom nélkül juthatott volna el a III. évre . . .

Ez a kitérő azonban bizonyos mértékig meghaladja kerekasztal-beszélgetésünk témakörét, melyet az egységes középiskola utáni pályaválasztás kérdéseinek kívántunk szentelni. Ezek közül is elsősorban azoknak, melyek gyakorlati vonatkozásúak: mennyiben sikerült ezen a területen (a beszélgetésre Ada, Kanizsa és Zenta községek területéről hívtunk vendégeket) megteremteni az elmélet és a gyakorlat egységét, a pályaválasztás tekintetében.

A beszélgetés meghívott vendégei *BACSI Lajos*, az adai Halász József Mezőgazdasági-Ipari Kombinát káderügyi előadója, *BIACS Ferenc*, a kanizsai Építőipari Kombinát káderügyi és oktatási előadója, *DÉGI Emil* mérnök, a Körzeti Gazdasági Kamara titkára, *DOBÓ Mihály*, az adai Potisje Szerszámgépgyár kaderszolgálatának vezetője, *FEHÉR István*, a SZISZ kanizsai Községi Választmányának elnöke, *GUTÁSI János*, a kanizsai Radnóti Miklós Egységes Középiskola II. osztályos tanulója, *KAPLAR Andrija*, a zentai Egységes Középiskola II. osztályos tanulója, *KOÓS Sándor*, az adai Petar Drapšin Fémipari Szakirányú Oktatási Központ tanulója, *SEFFER Brigitta*, a zentai Szakirányú Oktatási Központ jogi tagozatos tanulója, *SÓTI Erzsébet* tanár, a zentai Egységes Középiskola igazgatója, *TÓTH György*, a Szocialista Szövetség adai Községi Választmányának elnöklője és *VARJÚ György*, a kanizsai Építőipari Szakiskola tanulója voltak. Lapunkat a beszélgetésen dr. *TÓTH Lajos* egyetemi tanár, a Létünk szerkesztő bizottságának tagja és *AZUCKI Livia* helyettes szerkesztő képviselte. A beszélgetést *SZÖLLŐSY VAGÓ László* vezette.

A beszélgetéshez dr. Tóth Lajos mondott bevezetőt:

Felmérhetetlen az a veszteség, mely azáltal éri az egyéneket és a társadalmat, hogy nagyon sok ember nem olyan munkakörbe kerül — nem: azt a pályát választja (nincs lehetősége azt a pályát választania), ami neki, az egyének legjobban megfelelne. Ezt a veszteséget nem lehet felmérni, de mindannyian tisztában vagyunk azzal, hogy óriási — egyéni szempontból is, társadalmilag is. Figyelembe kell itt venni társadalmunknak azt az elvét, hogy mindenki a neki megfelelő helyre kerüljön, képességeihez mértén kapcsolódjon be a munkába. Ez teljesen ideálisan persze nem valósítható meg. Az első kérdés mégis az, hogy mit teszünk, vagy mit tettünk a múltban a helyes, a megfelelő pályaválasztás érdekében, mennyire és mennyiben hatékony és kielégítő az ezt elősegítő tájékoztatás, milyenek a társadalmi lehetőségek.

Az első nagy kérdés tehát az, hogy az egyéni lehetőségek, óhajok, kívánságok hogyan alakulnak ki, hogyan érvényesülhetnek. A pályaválasztásról való gondoskodásnak a legfiatalabb gyermekkorban — egy kis túlzással azt is mondhatnánk: a születéskor — kell megkezdődnie. A gyakorlatban, ha fel is merül ez a kérdés a korai gyermekkorban, csak az általános iskola utolsó osztályaiban válik tudatossá (elsősorban családi körben), majd az egységes középiskolában társadalmilag irányított, szervezett tevékenységgé válik. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a pályaválasztási korhatár az eddigi 14—15 évről 16—17 éves korra tolódott el, ami jelentős változás az előző oktatási rendszerrel szemben.

A pályaválasztással kapcsolatos kérdések közül különösen érdekesek azok, melyek az egyéni pályaválasztást befolyásolják, az „ez és ez akarok lenni”-döntést meghatározzák. A szülők befolyására gondolok, a tradíciók (pozitív és negatív) hatására, a szűkebb és a szélesebb társadalmi környezet: a család, a barátok, valamint a társadalom intézményesített pályairányító szerepére. A társadalmi fejlődés iránya is egyike lehet a pályameghatározó tényezőknek. A pályaválasztó fiataloknak gyakran vannak információik arról, mely ágazatokban vannak jobb feltételek, hol becsülik meg jobban az embert mint munkást, melyik ágazatokban lehet könnyebben (és jobban) elhelyezkedni, illetve hova lehet beiratkozni és onnan melyik irányban tud továbbtanulni. Ezek tehát azok a körülmények és mozzanatok, melyek hatással lehetnek a pályaválasztásra.

A pályaválasztási döntés sem egyforma: egyesek határozottak nemcsak az ágazat, hanem azon belül még a foglalkozás megválasztásában is, mások bizonytalanok, elképzeléseik a jövőendő életpálya tekintetében homályosak. Ez részben diszpozícióknak tulajdonítható, de csak részben! Nagyonbbrészt a környezet hatása alatt kialakult, a környezet által kialakított érdeklődésről van szó.

Ennek a kérdésnek a másik oldala, hogy milyen profilú szakemberekre van a társadalomnak szüksége — pillanatnyilag, illetve a közeli és a távolabbi jövőben.

Világszerte alkalmazott gyakorlat, hogy az általános oktatás befejező

része bizonyos orientációs szakasz: tájékoztat, irányít, tanácsot ad a pályaválasztással kapcsolatban. Ez különböző szervezeti formákban valósul meg, az illető ország oktatási rendszerének sajátosságaihoz igazodva. Ezzel kapcsolatban seregnyi kérdés megválaszolására kerülhet sor a beszélgetés folyamán: hogy fest a termelés megismerése a gyakorlatban, a társult munkával való kapcsolat kiépítése, a termelési gyakorlatok megszervezése, mivel lehetne vagy kellene tartalmasabbá, a pályaválasztás szempontjából hasznosabbá tenni, mit tud tenni ebben az irányban már az általános iskola, a személyiséglapok lehetőségeinek felhasználása a pályaválasztás megállapításában (egyáltalán: van-e folytatása ennek a személyiséglapnak a középiskolában?!), a pályaválasztás gyakorlata és sok egyéb kérdés.

Külön kérdéscsoportot képez a nemzetiségi nyelvű oktatás pályameghatározó szerepének vizsgálata: hátrányban van-e a pályaválasztás tekintetében az a tanuló, aki nemzetiségi nyelven végezte az általános és (az egységes) középiskolát, és ezen a nyelven kíván továbbtanulni, beszűkíti-e ez számára a választás lehetőségét, és milyen mértékben?...

Természetesen van ennek a kérdésnek egy sokkal szélesebb és jóval fontosabb vetülete is: a kádertervezés, aminek arra kell választ adnia, milyen szakemberekre van szüksége a társadalomnak pillanatnyilag, milyenre lesz a közeli, illetve a távolabbi jövőben, tekintetbe véve ezeknek a profiloknak a felvázolásánál a folyamatos termelés-technológiai fejlődést is. Arról van itt szó, hogy a termelő társultmunka-szervezetek mennyiben képesek káderszükségeit megközelítő pontossággal kimutatni, meghatározni — bizonyos távlatokban. Ezeknek a távlatoknak az ismeretétől függ ugyanis az iskolahálózat — elsősorban a közép- és felsőfokú szakirányú oktatás hálózatának — kialakítása.

A kérdést az teszi különösen bonyolulttá, hogy mindenkinek meg kell találnia helyét a társadalmi munkamegosztásban; a cél az, hogy a választott pálya egyaránt kielégítse az egyén vágyait, törekvéseit, feleljen meg adottságainak, de egyúttal a társadalom szükségleteinek és elvárásainak is.

Mivel a szabad pályaválasztás objektív meghatározóinak egyike a társultmunka-szervezet, vizsgálódásainkban abból indultunk ki, milyen a munkaszervezetek káderszolgálatának szervezeti szintje, hogyan történik a pillanatnyi és a távlati káderszükségletek felmérése.

TERVEZÉS A TÁRSULTMUNKA-SZERVEZETBEN, MINT A PÁLYAVÁLASZTÁSI-PÁLYAIRÁNYÍTÁSI ÉS A SZAKIRÁNYÚ OKTATÁSI TEVÉKENYSÉG KIINDULÓPONTJA

DOBÓ Mihály:

A téma, mellyel foglalkozunk, több vonatkozásban is érinti a munkaszervezeteket: kádertervezés, káderszervezés stb. Ha az ember el akarja

kerülni azt, hogy általánosságban beszéljen, az általános jelenségeket egy munkaszervezet szintjén kell konkretizálnia; a munkaszervezet, ahol én dolgozom, az adai Potisje Szerszámgépgyár. Megpróbálom ennek a gyakorlatán keresztül érzékeltetni a problémákat, egyúttal azt is megkísérlem bemutatni, milyen módon kutatjuk mi a megoldásokat káderkérdéseink rendezésére.

A szerszámgépgyártás területén meglehetősen változatosak az igények: az univerzális esztergapadok mellett a számjegyzérlésű célgépek iránt is mind nagyobb az érdeklődés — ez egyúttal a kádertervezés irányát is megszabja. Itt kell elmondanom, hogy a mi példánkat nem lehet fenntartás nélkül általánosítani: nincs még minden munkaszervezetnek olyan káderszolgálat, amely az adminisztratív ügyvitelezésen túl képes volna eleget tenni mindazoknak az összetett igényeknek, melyeket a modern termelési technológiák alkalmazása a káderszolgálatokkal szemben támaszt. A mi káderszolgálatunkat úgy építettük fel, hogy ne csak adminisztrálni tudjon, hanem képes legyen a kádertervezésben, káderszervezésben való érdemi részvételre is, és a vállalat képzési és káderkérdései megoldásában való közreműködés mellett bekapcsolódhasson az általános oktatási rendszer vérkeringésében is: együtt tudjon működni az oktatási szervezetekkel, érdekközösségekkel, a gazdasági kamara megfelelő szerveivel és minden érdekelt tényezővel.

Mégis, minden igyekezetünk ellenére sem vagyunk képesek a hosszú távú kádertervezésre. A legjobb esetben csak elképzeléseket, projekciókat vázolhatunk fel: a termelés orientációja (ami a világpiacon az igények változásának függvénye) olyan ütemben változik, hogy elképzelhetetlen 10—15 éves termelési programokat készíteni. Az általános létszám- és szakképzettségi szintváltozások megkörvonalazása még talán el is képzelhető, de ezen belül a szűk szakmai profilok tervezését már nincs mire alapoznunk. Mert hiába látjuk mi jelen pillanatban úgy, hogy 3—4 év múlva 50, 100 vagy 150 újabb esztergályosra lesz szükség, ha a világpiacon a szerszámgépek terén az automatikus vezérlés válik alapvető igényé, nekünk nem esztergályosokra, hanem elektronikai, kibernetikai stb. szakemberekre lesz szükségünk. Ez azonban nem tőlünk függ, hanem az informatika, a kibernetika, az elektronika fejlődésétől és eredményeinek alkalmazásától.

A konkrét (szűk profilú) kádertervezés maximális fesztségváltása nem lehet hosszabb egy évnél, hiszen előfordul, hogy az évi termelési programon kell év közben változtatnunk, ami megfelelő káderkérdéseket is magával hoz. Mi foglalkozunk például dolgozóink szakmai kiegészítő és továbbképzésével is, üzemi pszichológusunk nemcsak a munkásfelvételnél, hanem a későbbi pályamódosításoknál is jelentős szerephez jut. Meggyőződéssel állítom, hogy nem lehet a szakirányú oktatás rendszerét a munkaszervezetek pillanatnyi szükségleteinek szűk szakmai profiljára alapozni, hanem tartalmilag kell annyira rugalmassá tenni, hogy a ter-

melési technológiák változásai által igényelt (szakmán belüli) átképzés se a munkaszervezet, se az egyén számára ne okozzon problémát. Ennek előfeltétele a jól megalapozott általános szakmai műveltség.

BIACS Ferenc:

A kádertervezést a gazdaság fejlődésének irányvonala szabja meg, ezt pedig nemcsak egy munkaszervezet dolgozói határozzák meg, hanem az általános társadalmi mozgások is. Az építőipar, az építőanyag-gyártás talán még szorosabban kapcsolódik ezekhez a társadalmi mozgásokhoz, mint sok más gazdasági ág.

Kanizsán sok évtizedes hagyománya van az építőanyag-gyártásnak, az építőiparnak és a kísérő szolgáltató kisiparnak. Ezek az ágazatok legnagyobb számban szakmunkásokat igényelnek és a kádertervezésnél is a szakmunkásprofilok képezik a központi kérdést: a szakirányú oktatás I. évét végzett szakosított szakmunkások, mert elsősorban ezek hiányoznak. Érdekes végigkísérni azt az utat, amíg a káderszükséglet megfogalmazást nyer a fejlesztési tervekben. A dolgozók gyűlésein meghatározzák a fejlesztés alapját és irányelveit, ezt követi a távlati termelési-gazdasági tervek kidolgozása és csak ezek alapján lehet hozzáfogni a káderfejlesztési tervekhez. A kiindulópontul szolgáló káderfelmérésben a jelenlegi és a szükséges káder szakképzettségi szintje mellett figyelembe kell venni a meglévő dolgozók élet- és munkakorát is, mint a távlati kádertervezés egy lényeges elemét.

Éppen a szakmunkás-káder szintjén nyilvánul meg az első ellentmondás az között, amire a munkaszervezetnek szüksége van, illetve amit az iskola nyújt. Mint mondtam, számbelileg elsősorban szakosított szakmunkásokra van szükségünk, ehelyett nagyrészt technikusokat kapunk, akikre viszont alig vagy egyáltalán nincs szükség. Megnehezíti a kádertervezést a szűk szakmai szakosítás, ami már a középfokú oktatás szintjén bekövetkezik. Ilyen tagozatok is nyílnak például, hogy „magasépítészeti műszaki rajzoló” vagy „mélyépítészeti műszaki rajzoló”. Kérdezem én, hogy aki ilyen tagozat megnyitását kezdeményezi, tisztában van-e azzal, hogy mire van szüksége egy építővállalatnak?

TÓTH György:

Van a pályaválasztásnak egy másik oldala is: sokak szerint az alapvető probléma az, hogy a fiatalok nem elég tájékozottak. Az én véleményem az, hogy igenis jól ismerik az egyes szakmák előnyeit és hátrányait; ezzel függ össze, hogy nehezen választanak termelő szakmát — ismerik a fizikai munka körülményeit, a személyi jövedelmeket, a termelőmunka kisebb vonzereje ezzel függ össze. Jobb munkafeltételekkel, magasabb személyi jövedelmekkel lehet csak ezen a helyzeten változtatni, a pályaválasztást pedig megfelelő ösztöndíjazási politikával serkenteni. És ha ez megvan, akkor van értelme a tájékoztatásnak — ez bebi-

zonyosodott nálunk, Adán, mikor öntő szakmunkásokat toboroztunk, akikre évek óta óriási szükség van.

Ahhoz viszont, hogy tudjuk, milyen káderekre van szükség, a káderszolgálatoknak feladatuk magaslatán kell állniuk. Mert nem hiszem, hogy volna Vajdaságban olyan ember, aki ma meg tudná mondani, hogy őszre milyen tagozatokat kellene nyitnunk. Terveinket sokszor azért készítjük, mert el kell őket készíteni. Részben meg tudom érteni a munkaszervezeteket: amíg a termelési terveket csak rövid távra tudjuk elkészíteni, káderterveink sem lehetnek másmilyenek. Ha pontos és részletes káderterveket nem is, legalább megközelítően reális tervezést azonban nem nélkülözhet az oktatás, mert enélkül kilátástalan helyzetbe kerülne.

DÉGI Emil:

A Körzeti Gazdasági Kamara közvetve vesz részt a munkaszervezetek káderproblémáinak a megoldásában. Ezt elsősorban a kamara káder-, tudomány- és oktatásügyi egyeztető bizottsága útján végzi. Távol állunk még attól, hogy minden tekintetben eleget tudjunk tenni ezeknek a feladatoknak, hiszen mi egyelőre még csak odáig jutottunk, hogy regisztráljuk azokat az álláspontokat, melyek a társultmunka-szervezetek szintjén kialakultak, ezeket egyeztetjük és juttatjuk el a megfelelő oktatási szervekhez. Igyekezetünk elsősorban arra irányult, hogy csökkenjen a túljelentkezés egyes szakmákra (például a társadalmi tevékenységek területén), ehelyett a hiányszakmák felé irányítsák a pályaválasztó fiatalokat. Mind közelebb jutunk ahhoz, hogy a beiratkozások létszáma a tényleges szükségleteket tükrözze.

Talán mondanom sem kell, milyen problémát jelent, hogy még nem készült el az egységes szakmajegyzék és a vele összhangban lévő szakképzettségi fokozatok behatárolása. Ezek után mi sem természetesebb, mint hogy a munkaszervezetek még ma is, évekkel az oktatási reform bevezetése után a régi szakmajegyzék és a régi szakképzettségi fokozatok alapján rendezik káderügyeiket — a munkafeladatok és munkakörök rendszerezésétől a kádertervezésig: a káderügyi aktusokból hiányzik az, ami az oktatásban már gyakorlattá vált. Ilyen irányban már folynak a munkálatok és csak ez után várható, hogy a továbbtanulásban a társult munkáé legyen a döntő szó. Jelenleg azonban még — nincs okunk szépítgetni — elég megalapozatlanul határozzák meg, melyik szakmákon milyen képzettségi fokozatú, mennyi szakemberre van szükség. Ennek közvetlen következménye már az elhelyezkedésnél megmutatkozik.

Visszatérve a kádertervezéshez: a kamara és a községek megfelelő szolgálatai jelenleg azt vizsgálják, hol tartanak a munkaszervezetek káderszolgálatai — milyen az összetétele, a szervezettsége, milyen szintet ért el, hiszen jól felkészült és akcióképes káderszolgálatok nélkül csak légvárat építünk. A káderszolgálatok felerősítésével azonos jelentőségű a

kádertervezés módszereinek egységesítése is. Mindennek az a célja, hogy képessé tegyük a káderszolgálatokat olyan kádertervezésre, mely tekintetbe tudja venni a várható technológiai fejlődést, a munkaszervezési változásokat, mely együtt tud működni a munkaszervezeten belül és azon kívül is minden olyan tényezővel, mely befolyással lehet a szakemberképzésre.

A káderszolgálatoknak és a pályaválasztási tanácsadóknak (ez utóbbiak sokfelé szinte teljesen leálltak a munkával) fokozottabban kellene együttműködniük egyrészt a munkábalépés, másrészt a szükséges számú és profilú szakember biztosítása érdekében.

BACSI Lajos:

A szükséges káderek biztosításának legjárhatóbb útja — ez a mi tapasztalatunk is — az ösztöndíjazás. Munkaszervezetem jelentős eszközöket fordít ösztöndíjakra. Az ösztöndíj-pályázatok kiírásánál a fejlesztési terveket vesszük alapul, az ösztöndíjak odaítélésénél pedig az általánosan elfogadott kritériumok mellett azt is mérlegeljük, melyik község területéről való pályázó. Előnyben részesítjük a kombinát dolgozóinak gyermekeit.

A jelenleg készülő középtávú fejlesztési tervnek szerves részét képezik a kádertervek is, melyek elkészítésénél a jelenlegi káderösszetételből indulunk ki, számtalan tényezőt véve tekintetbe: a várható termelési változásokat, agrotechnikai és technológiai fejlődést, a természetes előregedést (nyugdíjazás) stb. A technológiai fejlődés a mi szervezetünkben is nehezen meghatározható variánsként jelentkezik, ami azzal a veszéllyel jár, hogy a középtávú terv utolsó egy-két évére nézve a jelenlegi elképzelések lényeges revízióra szorulhatnak.

Dr. TÓTH Lajos:

A káderszolgálatok az utóbbi néhány évben óriási változáson mentek át: a jelentéktelen, elsősorban adminisztratív ügyintézés helyébe a sokkal összetettebb, nagyobb jelentőségű feladatok kerültek (persze vannak munkaszervezetek, ahol még csak latolgatják az ilyen operatív feladatok ellátására is képes káderszolgálat létrehozásának lehetőségeit). A soron következő lépés az volna, hogy ezek a szolgálatok fejlesztési szolgálattá alakuljanak: a vállalati fejlesztés tudományosan megalapozott kádertervezést igényel. Ha egy termelő munkaszervezet lépést akar tartani a technológiai fejlődéssel, a káderfejlesztésnek a technológiai fejlesztés előtt kell járnia. Ez szorosan összefügg a vállalatvezetés korszerűsítésével is: a jelenleginél sokkal korszerűbb vállalatvezetésre van szükség. Az öngazgatás további kibontakozásában nagy szükség van a korszerű vezetésre, a jól felkészült szakszolgálatokra, mert jórészt rajtuk múlik, hogy a tudományos és a műszaki eredményeket hogyan tudjuk beépíteni a termelési gyakorlatba.

PÁLYAVÁLASZTÁSI TÉNYEZŐK; KÖZVETLEN ÉS KÖZVETETT PÁLYAIRÁNYÍTÁS

TÓTH György:

A mai beszélgetés tárgyát képező kérdések java részét a gyakorlatból ismerem. A Szocialista Szövetség Adai Községi Választmányának oktatásügyi szakosztálya egyebek mellett ezekkel a kérdésekkel is gyakran foglalkozott: nem túlzás azt mondani, hogy évek óta szerepelnek a különböző testületek üléseinek napirendjén.

Nézzük először a pályaválasztási tanácsadást!

A foglalkoztatási érdekközösség keretében működő pályaválasztási szolgálat gyönyörűen dolgozott egész a közelmúltig — az iskolareformig. Nem volt olyan nyolcosztályos iskolát végzett diák, akivel a pályaválasztási szakemberek ne foglalkoztak volna. Az iskolareform (és az egységes középiskola létrehozása) egyesekben talán azt a hitet keltette, hogy a pályaválasztási tanácsadás ezután másnak válik a kötelességévé: a foglalkoztatási érdekközösség pályaválasztási szolgálata elhalt — legalábbis nálunk, Adán ez a helyzet. Mi a kikindai foglalkoztatási érdekközösséghez tartozunk, ma már ennek az érdekközösségnek úgyszólván egy embere sincs, aki a pályaválasztással foglalkozna. Pedig van ennek a munkának közvetlenül kimutatható anyagi vonatkozása is: helyes pályairányítás esetén minden bizonnyal csökkenne azoknak a fiataloknak a száma, akik tanulmányaik befejeztével a munkanélküliek listájára kerülnek.

Fel kellene újítani a pályaválasztási tanácsadást, mert ez mindannyiunk érdeke. Tény, hogy ebben az iskolának, a pedagógusoknak is van mit tenniük, de nem hagyhatjuk, hogy az egész összetett munka az ő nyakukba szakadjon. Nem sok értelmét látom minden község területén külön szolgálatot létrehozni — ez meghaladná gazdaságunk teherbírását — de a községközi intézmények, saját területük káderigényeinek figyelembevételével racionálisan el tudnák látni ezt a munkát.

A szakirányú oktatás regionális egybehangolása sem újkeletű kérdés. Úgy indultunk annak idején, hogy létrehozunk (Vajdaság területén) negyven központot — negyven erős, jól felszerelt, képzett káderekkel rendelkező oktatási központot. A tervezett negyvenből száztíz lett, persze sok kívánnivalóval. Mintha minden község arra törekedett volna, hogy minél többet nyisson, még ha nincs is meg hozzá a szükséges tanulóanyag, az oktatás objektív és szubjektív feltételei. Így azután nem csoda, hogy az utolsó percig nem tudjuk, hol milyen tagozatok nyílnak, mert ilyen körülmények között, amikor mindenki mindenért kapkod, nehéz egybehangolni az igényeket és a lehetőségeket. Ezért a helyzetért szerintem a felsőbb oktatási fórumok a felelősek. A szétforgácsolt, törpe oktatási központok (központok-e valójában?) már felszereltségüknél, káderproblémáiknál fogva sem képesek úgy felkészíteni a tanulókat, hogy meg tudjanak felelni a termelés vagy a felsőfokú oktatás igényeinek.

BIACS Ferenc:

A káderek biztosítása, a pályairányítás tekintetében nagy jelentősége van a megfelelő ösztöndíjazási politikának: ha nekünk szakosított szakmunkásokra van szükségünk, ilyen profilokat ösztöndíjazunk. Nem várászvessző az ösztöndíj, de a tétovázók csoportjánál (akik maguk sem tudják határozottan, merre mennének) jelentős tényezővé válhat. Persze, nincs kizárva a munka melletti továbbtanulás sem, de ez a gyakorlat még nem járódott be.

A hiányszakmák iránti érdeklődés növelésének másik lehetősége a megfelelő jövedelemelosztás. Ha egy termelő szakmunkás magasabb személyi jövedelmet valósíthat meg, mint — mondjuk — egy nyilván tartó, ez bizonyára sokakat megfontolásra készítet.

Külön kategóriát képeznek azok a dolgozók, akik csak megkezdték (vagy meg sem kezdték) az egységes középiskolát — általános iskolai végzettséggel álltak munkába. A munkahelyi betanítás útján (a munkásegyletem vagy a szakirányú oktatási központ közreműködésével) tesz-szük őket alkalmassá egyszerűbb munkafeladatok elvégzésére.

Még egy problémáról kell szólnunk, amikor a pályaválasztási tényezőket tárgyaljuk: az építőipar hagyományosan férfi munkaerőt foglalkoztató gazdasági ág. Nők alkalmazása, a sokfelé szétszórt építőhelyeken történő elszállásolásuk, a megfelelő tisztálkodási-egészségügyi feltételek biztosítása, az otthon maradt családtagokról való gondoskodás — jelenlegi körülményeink között még megoldhatatlan. Nehezíti a női munkaerő foglalkoztatását a nehéz fizikai munka is. A távlatok azonban azt sejtetik, hogy az építőiparban (elsősorban az építőanyag-gyártásban) fokozatosan fejlődik a gépesítés. A gépek mindenekelőtt a nehezebb fizikai munkafeladatok végzését könnyítik meg, így — ha nem is máról-holnapra, de belátható időn belül — lehetővé teszi a nők alkalmazását ezen a területen is (előregyártott épületelemek, kerámiaidomok, vasbetonelemek szerelése stb.).

Az építőiparban természetesen nemcsak klasszikus értelemben vett építőmunkásokat foglalkoztatunk, hanem más szakmájúakat is: villamos- és fémipari, valamint közlekedési szakemberekre is nagy szükségünk van. Ezek is hiányszakmának számítanak — tavaly hatvan ösztöndíjra írtunk ki pályázatot, alig jelentkeztek húszan (nemcsak a Kanizsáról hanem a környező községekből jelentkezőket is beleszámítva).

Tisztában kell lenni azzal, hogy az ösztöndíj bizonyos kötelezettséget jelent: akit két évig ösztöndíjazunk, három évre kötelezi el magát a munkaszervezethez. Ha ezalatt megtalálja a számítását, netán előlép (például munkavezetővé, amire egy technikusnak realisabb az esélye), valószínűleg továbbra is marad, de sokan vannak, akik a kötelező idő után, jobb kereset vagy más előnyök reményében más munkaszervezethez mennek át — az építőiparban viszonylag magas a munkásvándorlás...

VARJÚ György:

Én egyike vagyok azoknak, akik megpályázták és meg is kapták az Építőipari Kombinát ösztöndíját. Első éves vagyok, az ácsszakmát tanulom, de ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy — amennyiben jó lesz a tanulmányi eredményem — tovább kapjam az ösztöndíjat, akár az egyetem befejezéséig is.

Azzal kapcsolatban, hogy a munkaszervezetnek szakmunkásokra, nem pedig technikusokra van szüksége, elég sokat beszélgettünk az osztályban. A többség el akarja végezni a második évet is: a technikus oklevél sokkal vonzóbb, mint a szakmunkás-bizonyítvány. És miért ne lehetne technikus oklevéllel is termelő munkát végezni, ácsként dolgozni, különösen ha ácsként kétszeresét is megkeresheti annak, amit technikusként kapna?

FEHÉR István:

Mind többször halljuk, hogy a munkaszervezetek a kulcsszerep a pályairányításban (ez szorosán összefügg a szakirányú oktatásban betöltött szerepükkel), ezzel szemben a társult munka még sok esetben nem készült fel arra, hogy az ebből adódó feladatokat érdembelileg ellássa. Így azután elég gyakran megtörténik, hogy a társult munka nevében, a társult munka érdekeire hivatkozva a társult munkán kívül állók döntenek. A pozitív példák azt bizonyítják, hogy a legkevesebb probléma ott adódik, ahol a munkaszervezet káderigényei közvetlenül valósulhatnak meg, ahol nem ékelődnek be különféle közvetítők.

A társadalmi-politikai, oktatási és szakosított szervezetek fontos szerepet töltenek be a tájékoztatásban, a közvélemény alakításában, de a döntő tényező mégis a munkaszervezet marad, megfelelő ösztöndíjazási és serkentő jövedelemelosztási politikájával, a munkábalépés biztosításával.

SÓTI Erzsébet:

Az oktatási reformnak a pályaválasztás szempontjából legnagyobb horderejű újítása a termelés- és technika alapjai tantárgy bevezetése. A mi tapasztalataink szerint — amennyiben következetesen törekszünk a tantervi követelmények megvalósítására — óriási jelentőségű, hogy a munkaszervezetek megnyílnak a tanulók előtt: nem kívülről, előadások, filmvetítések útján ismerkednek meg a termelési folyamattal, az egyes szakmákkal, hanem közvetlenül, a termelőmunkában, a termelési folyamatban. E téren már szép tapasztalataink is vannak, mégis előfordul (és sajnos nem elszigetelten), hogy a munkaszervezetek nyugnek érzik a rendszeresen odalátogató tanulócsoportokat. Vannak az ilyen magatartásnak objektív okai is: a tanulókkal folyó munka sajátos felkészülést igényel attól a (termelő) munkástól, akire a diákokat bízunk, anyagilag

sem serkentjük megfelelően ezt a munkát, sok esetben alkalomszerűen foglalkoznak a kérdéssel.

A kezdeti zökkenők ellenére, a gyakorlat azt bizonyítja, hogy ez hasznos munkaforma: nemcsak a termeléssel, hanem a jövedelemszerzés és -elosztás módjával, az öngazgatás gyakorlatával is megismerkednek a tanulók. A munkaszervezetek mégsem élnek a lehetőséggel: ahelyett, hogy ezeket a gyakorlatokat kádergondjaik enyhítésére használnák fel, közvetítőktől várják a segítséget. Persze hiba volna megfélemleni arról, hogy a szakma közvetlen megismerése néha nem vonzó, hanem tisztító tényezővé válhat! Tény az, hogy a pályairányítás tekintetében sok a tennivaló: ezek a tennivalók pedig nem kizárólag az iskolára, a pedagógusokra várnak.

GUTÁSI János:

Valóban igaz az, hogy a termelési gyakorlatokon sok mindent meglátunk: nemcsak azt, ami szép, hanem egy szakma fonákját is, a vállalaton belüli viszonyokat stb. A munkások is sokszor éreztetik velünk, hogy terhükre vagyunk, másik oldalról pedig azért bírálják bennünket, mert „nem megfelelő a hozzáállásunk”. Kinek volna megfelelő „hozzáállása”, ha azt tapasztalja, hogy tessék-lássék foglalkoznak vele, hogy csak olyan teddide-teddoda munkával bízzák meg, aminek sokszor nincs is értelme?

A pályaválasztással kapcsolatban nagyon fontos az, ha az iskolában van ilyen szakember. A mi iskolánkban például egy pszichológus foglalkozik ezzel és mindenki tudja, hogy szabadon fordulhat hozzá és választ is kaphat az őt érdeklő kérdésekre.

EGY HALLGATÓ:

Úgy hallottam, hogy ezt a pályaválasztási tanácsadó munkát az anyagi eszközök hiánya is akadályozza. Nálunk például (az egységes középiskola II. osztályában) azért nem került sor a pályaalakalmassági vizsgálatokra, mert nem volt elég pénz a tesztek beszerzésére. Nem tudjuk, hogy így volt-e csakugyan — bennünket így tájékoztattak.

És még ha nagyjából tájékozódunk is a továbbtanulási lehetőségekről és a szükségletekről a saját községünk területén, de nagyon keveset tudunk arról, mi van azon túl. Nem arra gondolok, hogy egész Vajdaság területén, de a pályaválasztást és a szakirányú oktatást legalább a szomszédos községek területén egybe kellene hangolni.

SÓTI Erzsébet:

A községközi együttműködés, akár az oktatás, akár a pályaválasztás kérdéseiben, csak abban az esetben valósulhat meg, ha a legszélesebb tár-

sadalmi alapokra helyezzük. Vegyük például a Tiszavidéket: tudnunk kellene az egyes községek gazdasági szükségleteit (a jelenlegieket éppúgy, mint a távlatokat), egybe kellene és lehetne hangolni hol milyen irányú oktatásnak vannak meg a legjobb eltételei. Nincs értelme ugyanazt a szakirányt fejleszteni Adán is, Zentán is, Kanizsán is; a tanulókat és a munkaszervezeteket viszont tájékoztatni kell arról, hogy az ilyen és ilyen káderek képzésére itt van lehetőség.

EGY HALLGATÓ:

Igen, mert jelenleg — még ha van is elképzelésem arról, milyen szakmára szeretnék menni — nincs kihez fordulnom, hogy melyik város melyik iskolájában tanulhatom az illető szakmát. Sokszor kapunk téves tájékoztatást is: valamikor volt egy szak — például fogtechnikai a szabadkai egészségügyi iskolában — ami évekkel ezelőtt megszűnt, de engem még az idén is úgy tájékoztattak, hogy oda kell mennem, ha fogtechnikus akarok lenni. A tájékoztatásnak csak úgy van értelme, ha mindig időszerű.

KOÓS Sándor:

A pályaválasztási tájékoztatást nem lehet teljes értékűnek tekinteni, amennyiben nem tájékoztat az elhelyezkedési lehetőségekről is. Nem a pillanatnyi esélyekre gondolok, hanem arra az időre, amikor a mai pályaválasztó fiatal végez. Mert mi történik, ha ma azt mondjuk egy fiatalnak, hogy erre és erre a szakmára szüksége van a gazdaságnak, ő elvégzi a középiskolát, esetleg az egyetemet is, és amikor munkára jelentkezik, kiderül, hogy nincs számára munkalehetőség? Mennyi idő, pénz, szellemi energia megy így veszendőbe!

DR. TÓTH Lajos:

Felmerült a kérdés, hol kellene kialakítani a pályaválasztási tanácsadás rendszerét és hogyan lehetne hatékonyá tenni. Ez kettős feladat: egyrészt a pályaalkalmasság megállapítása — ez az iskolai nevelőmunka keretében oldható meg, másrészt a tájékoztatás a továbbtanulási és az elhelyezkedési lehetőségekről — ez csak regionálisan szervezhető meg. A pályaválasztás nem különíthető el az oktatás-nevelés egészétől: a tanulók hajlamainak, adottságainak, képességeinek megismerésére a tanulmányok során számtalan lehetőség nyílik. Ezeket egybevetve az egyes szakmák pályaigényeivel válhat tartalmassá a pályaválasztási tanácsadás.

GUTÁSI János:

Ezt a folyamatos megfigyelést egy kicsit megzavarja az általános iskolából a középiskolába való átmenet. Az általános iskolában megisme-

rik a tanuló érdeklődését, adottságait, különleges képességeit, de amikor tovább megy, az egységes középiskolában ismét üres lappal indul, lehet, hogy nem is nyílik alkalma arra, hogy felszínre jussanak ezek a képességei. Azt hiszem, hogy emiatt nagyon sokan örök időre kedvüket veszítik.

SEFFER Brigitta:

A pályaválasztást nagyon sok esetben nem az egyéni képességek vagy az érdeklődés, hanem egy sokkal prózaibb körülmény: a szülők, a család anyagi helyzete határozza meg. Hány esetben az a döntő, hogy azt a bizonyos szakmát ott helyben lehet tanulni — még ha nem is vonzza különösebben a fiataalt, mert a lakóhelyen kívüli taníttatást a család anyagi lehetőségei eleve kizárják? Az ösztöndíjazási politika pedig ezt nem tudja még kellően hatálytalanítani.

A NEMZETISÉGI NYELVŰ OKTATÁS: A PÁLYAVÁLASZTÁS SAJÁTOS MEGHATÁROZÓJA

TÓTH György:

Területünkön (értem ez alatt Kanizsát, Zentát, Adát és Szabadkát) a középiskolai szintű magyar nyelvű oktatás maradéktalanul megoldódott: úgy vélem, hogy a középiskola befejezéséig úgyszólván semmi probléma nincs — az óvodától az egyetem küszöbéig a magyar nemzetiségű tanuló anyanyelvén tanulhat. Sőt, az egyetemek is folytatják ezt a gyakorlatot. Tudom például, hogy az újvidéki Technológiai Karon egyes tantárgyakat, melyekre magyar előadójuk van, magyar nyelven is tanítanak (a hallgatók létszáma itt jóval kisebb annál, amit az előírások a tagozat nyitásához minimálisként megállapítanak). Ez persze nem minden karon van így, tehát az irányban kellene tevékenykednünk, hogy ahol lehetőség van, a többi karon is ezt a gyakorlatot fejlesszék tovább, lehetőséget adva a hallgatóknak az anyanyelvű továbbtanulásra, legalább a vajdasági főiskolákon, egyetemeken.

Egyébként is úgy tűnik, túlméretezzük a középiskola utáni tannyelv-váltással kapcsolatos problémát. Azok a magyar hallgatók, akik szerbhorvát nyelven folytatják tanulmányaikat a belgrádi vagy másik egyetemen, semmivel sem érnek el gyengébb eredményt, mint azok a társaik, akik valamelyik szerbiai város középiskolájából jöttek. A nyelvi tényező nem: gátolja olyan mértékben a hallgatót, hogy emiatt ne tudna továbbhaladni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ahol lehet, ne nyissunk magyar tagozatot, vagy legalább ne szervezzék meg egyes tantárgyak magyar nyelvű oktatását, esetleg az előadások és a gyakorlatok viszonylatában kombinálva a magyar és a szerbhorvát nyelv alkalmazását.

VARJÚ György:

Én építőipari szakiskolában tanulok, anyanyelvemen: magyarul. Ha továbbtanulásról van szó, Szabadkára gondolok, mert ott — ezt a jelenlegi egyetemi hallgatóktól tudom — egyes tantárgyakat magyar nyelven hallgathatok, ezekből magyar nyelven is vizsgázhatok. Más lenne, ha például műépítészetet választanék: akkor Zágrábba vagy Belgrádba kellene mennem és ott erre nem volna mód.

BIACS Ferenc:

Nekünk több egyetemen is vannak ösztöndíjasaink és nem tapasztaltuk, hogy a nyelvi ismeretekkel lett volna baj; inkább a szakmai felkészültségen múlik, hogy mennyire nehéz vagy könnyű valakinek az egyetem.

GUTÁSI János:

Sok olyan iskola van Vajdaságban, ahol az oktatás nemzetiségi nyelven folyik, de természetesen vannak olyan szakok is, melyeket csak szerbhorvát nyelven tanítanak. Azt hiszem, hogy akik nemzetiségi nyelven tanultak, jobban számba veszik képességeiket, felkészültségüket, mielőtt nekivágnának az egyetemnek, és aki ilyen alapos önvizsgálat után iratkozik be, általában nem is húzza évekilg a tanulmányokat.

AZUCKI Livia:

Nem túlzás azt mondani, hogy nagyon jó eredményeket értünk el a nemzetiségi nyelvű oktatásban — még egyetemi szinten is. Nem akarok ünneprontó lenni, de tudni kell, hogy egy nemzetiségi hallgató számára sokkal több munkát igényel lépést tartani azokkal, akik anyanyelvükön tanulnak. Az sem vitás, hogy az egyetemek igyekeznek megoldást találni a nemzetiségi nyelvű oktatás megszervezésére — ennek számtalan gyakorlati példáját látjuk — de még mindig a hallgatók egyéni hozzáállásán múlik a legtöbb.

SEFFER Brigitta:

Nagyon szerencsés megoldásnak tartom, amikor kombinálják a magyar nyelvű előadásokat a szerbhorvát nyelvű gyakorlatokkal, mert a kétnyelvűség megköveteli mindkét szaknyelv ismeretét. Másik példát is tudnék mondani — igaz, a kényszer szülte: nálunk a középiskolában, a jogi szakon nem volt magyar tanár a bankügyletek előadására. Az oktatás szerb nyelven folyik, a tankönyv is szerbhorvát nyelven íródott, de magyar nyelvű jegyzeteket is kaptunk és akinek jobban megfelel, magyar nyelven is felelhet.

Voltak egyes problémák — elsősorban azoknál, akik gyengén beszélnek a szerbhorvát nyelvet; ezek segítségre szorultak, de végül ők is belejöttek. A konkrét eredmény: mindkét nyelven tudjuk az anyagot. Ez nemcsak a gyakorlati munkában lesz hasznos, hanem azoknak, akik az egyetemen tanulnak tovább, a szerb nyelvű terminológia ismerete sok munkát megtakarít.

EGY HALLGATÓ:

Én másban látom a problémát: nálunk (Kanizsán) tökéletesen megszervezték a magyar nyelvű oktatást, ezen kívül a környezet is olyan, hogy nagyon gyengén állunk a szerb nyelvvel. Amíg itt tanulunk, ez nem jelent érezhető hátrányt, de a továbbtanulást befolyásolhatja. Mert lehet, hogy a főiskolán, egyetemen egyes tantárgyakat magyar nyelven is hallgathatók, de a vizsgák többségét szerb nyelven kell letennem.

DÉGI Emil:

Azért, hogy a nyelvismeret hiánya ne legyen a továbbtanulást gátló körülmény, maguk a tanárok is sokat tehetnek. Én évekig tanítottam középiskolában, saját gyakorlatomból meríthetek példát. A magyar nyelvű tankönyv kiegészítéseként szerbhorvát szójegyzéket készítettem, ezekben a legfontosabb szakkifejezéseket gyűjtöttem össze. Ha sikerülne tartományi (országos) szinten megoldást találni ilyen szójegyzék kiadására — például a magyar nyelvű tankönyvek függelékeként — ez mentesítené a tanárt az egyéni szótárkészítés gondjától. Így aki továbbtanul, még ha gyengén beszél is a szerbhorvát nyelvet, az elsajátított szakszó-készlet birtokában képes felzárkózni, nem kénytelen azt kutatni, milyen szakon tanulhat magyarul, hanem helyt tud állni a választott szakmán, még ha szerbhorvát nyelven kell is továbbtanulnia.

Számítani lehet az egyetemi karokon a magyar nyelvi lektorátusokra is, több egyetemi karon az első két év tantárgyainak zömét magyar nyelven is tanítják, nem kell tehát, hogy a nyelvi tényező egyúttal pályaszint-meghatározó tényező is legyen.

DR. TÓTH Lajos:

Úgy vélem, nagyon fontos részhez értünk: aki magyar nyelven (anyanyelvén tanul az általános iskolában, a középiskolában, sőt a felsőoktatás szintjén is, előnyös helyzetben van. Elsősorban anyanyelvét sajátítja el tökéletesen (beleértve a szaknyelvet is) és ez a személyiség fejlődése szempontjából többszörösen is jelentős. Viszont meglep, hogy itt, a Tisza mentén ilyen problémák vannak a szerbhorvát nyelv elsajátításával, még akkor is, ha ismerjük a lakosság nemzetiségi összetételét. A korszerű nyelvoktatás lehetővé teszi egy nyelv tökéletes elsajátítását, még ha

nincsenek is meg a környezeti adottságok a mindennapi köznyelv gyakorlására. Tény, hogy a szerbhorvát nyelv ismerete nemcsak a továbbtanulás, hanem az egyenrangú nyelvhasználat, az egyéni fejlődés, a folyamatos önképzés szempontjából is jelentős.

Az említett szerbhorvát terminológia elsajátítása középiskolai szinten ugyanolyan fontos a szaknyelv megismerése szempontjából, mint a szerbhorvát nyelv mint környezetnyelv megtanulása a mindennapi nyelvhasználat szempontjából. A környezetnyelv eredményes tanítása tehát (és erről gyakran megfeledezünk) pályaválasztást meghatározó tényező is.

SÓTI Erzsébet:

Vitathatatlanul igaz a megállapítás, hogy ameddig a lehetőségek biztosítottak, jobb, ha az ember anyanyelvén sajátítja el az ismereteket, alakítja ki a fogalmakat. Csak a tökéletes anyanyelvi fogalmi rendszerre épülhetnek stabil idegen nyelvű ismeretek. A lényeg felismerésének, kiemelkedésének képességét például anyanyelven jóval eredményesebben tudjuk kialakítani, és ha ez a képessége kialakult, az illető idegen nyelven is előre tud haladni, még a valóban meglévő nyelvi nehézségek ellenére is.

Saját tapasztalatomból tudom, volt olyan évfolyamtársam, aki nyelvi problémák miatt akart kiiratkozni az egyetemről. Beszélgetés közben jöttünk rá, hogy — jóllehet valóban nagyon gyengén beszélt szerbül — nem ez a fő probléma, hanem az, hogy teljes egészében próbálta megtanulni a terjedelmes anyagot: nem tudta kiemelni a lényegét. Mikor ezen a problémán túljutott, a nyelvi nehézségekkel már meg tudott birkózni.

Nem valószínű, hogy megszervezhető lesz éppen minden szakon és minden szinten a nemzetiségi nyelvű oktatás, tehát a környezetnyelv oktatása keretében kell a tanulókat képessé tenni a szerbhorvát nyelven való továbbtanulásra. A környezetnyelv tanulása ezek szerint sokat segíthet abban, hogy a tanuló ne akadjon el továbbtanulása során, hanem eljuthasson arra a szintre, melyre adottságai, képességei alkalmassá teszik, nehogy a nyelvismeret hiánya téves irányba terelje, vagy egy bizonyos szinten meghátrálásra kényszerítse.

FEHÉR István:

Az általános iskolai és az egységes középiskolai szinten maradéktalanul sikerült megoldanunk az anyanyelvi oktatást ezen a területen (mivel földrajzilag és gazdaságilag is összefüggő területről van szó, Szabadkát is beleérttem). A szakirányú oktatásról ezt már nem lehet ilyen egyértelműen elmondani — és ez elsősorban a főiskolai és egyetemi szintű oktatásra vonatkozik. Igaz, a X. pártkongresszust követően jelentős változások történtek: szemmel látható a felsőoktatási intézmények törekvése a nemzetiségi nyelvű oktatás megszervezése érdekében. Átmeneti megoldás-

dásként vagy egyes tantárgyak, vagy egész évfolyamok keretében szervezték meg a magyar nyelvű oktatást. Ezeknek a törekvéseknek kulcsproblémája az előadókáder.

Egyáltalán: a pedagógusok helyzete olyan kérdés, mely — jóllehet pályaválasztási vonatkozásai is vannak — messze meghaladja ennek a beszélgetésnek a kereteit. Éppen ezért itt csak annyit fűznék hozzá, hogy ott és akkor, ahol és amikor a pedagógusok anyagi és társadalmi helyzetéről lesz szó, a nemzetiségi nyelvű oktató-nevelő munka szemszögéből is meg kell majd vizsgálni a kérdést.

A TÁRSULT MUNKA, AZ OKTATÁS ÉS A PÁLYAVÁLASZTÁSI SZOLGÁLAT ELVI ÉS TÉNYLEGES VISZONYA

TÓTH György:

Az oktatás és a társult munka kapcsolata az elmúlt néhány évben megerősödött — legalábbis ami a középfokú oktatást illeti. Nem mondható el ugyanez a felsőfokú oktatással kapcsolatban — nem azért, mintha a társult munkának ezzel kapcsolatban nem volna mondanivalója, hanem mert szava igen nehezen, vagy egyáltalán nem jut el az egyetemekig, az egyetemek nem kísérik figyelemmel azokat a változásokat, melyek a társultmunka-szervezetek fejlődését meghatározzák.

Vajdaságban az utóbbi években-évtizedben erőteljes fejlődésnek indult a fémipar: a fémipari munkaszervezetek évek óta hiába igénylik, hogy a műszaki karon fémtechnológiai tagozatot nyissanak. Hiába küldjük mi ösztöndíjasainkat technológiára, amikor csak kőolaj- vagy élelmiszeripari technológia között választhatnak. Természetes, hogy szükség van élelmiszer-technológusokra, de Adán, Kikindán, Csókán, Szabadkán, Zentán és ki tudja hány helyen még Vajdaságban, annyi fémipari technológus kellene, hogy minden érv az ilyen tagozat megnyitása mellett szól. Hogy eddig nem került rá sor, azt bizonyítja, hogy nem érzékenyek a társult munka igényei iránt.

Érdekes jelenségnek lehetünk tanúi egyes egyetemi karokon — elsősorban az ifjúság körében népszerű karokra gondolok. Ilyen például az orvostudományi kar.

Adán az egészségügy állandó kádergondokkal küzd: 5—6 orvos hiányzik. Úgy értesültünk, hogy Újvidéken még munkanélküli orvos is van, megkerestük ezeket, elhívtuk őket, megmutattuk nekik egészségházainkat, rendelőinket, az orvoslakásokat — megnézték minden és elmentek... Nincs más lehetőség — gondoltuk — saját gyermekeinkből kell magunknak orvost nevelni. Igen ám, de a beíratkozási pályázatokon valahogy sohasem jutnak be az egyetemre, pedig szép számban bejutnak olyan helyről, ahol orvosfelesleg van — például Újvidékről. Igaz, hogy elvben az újvidéki orvos is eljöhethetne Adára dolgozni, de a gyakorlat

megcáfolja az elvet. És amíg nem változtatunk a viszonyokon, amíg az egyetemi beiratkozást nem tesszük egy bizonyos területi érdekeltség függvényévé, nem remélhetjük a helyzet jobbra fordulását.

DÉGI Emil:

A kamara már foglalkozott a fémipari és az építőanyag-gyártási technológiai szak megnyitásának kérdésével, a társultmunka-szervezetek igényei alapján. Hasonló képpen foglalt állást ebben a kérdésben a szabadkai Felsőoktatási és Tudományügyi Közösség is. Igényeinket eljuttattuk a műszaki karhoz, remélhető, hogy ezek a jogos kezdeményezések valamiképpen megoldást nyernek.

FEHÉR István:

Ami a küldöttek, küldöttségek szerepét illeti — mint a társult munkának a pályaválasztásra való ráhatásának módját — a nyilvánvaló eredmények ellenére is sok még a tennivaló. Egyenlőre még sokszor jelentéktelen mértékben tud csak érvényesülni ez a hatás. Gyakori jelenség, hogy a küldött is egyéni véleményt nyilvánít ott, ahol munkaszervezete dolgozóinak álláspontját kellene ismertetnie, vagy — még ilyen eset is előfordul — szavaz is, anélkül, hogy alaposabban megismerkedett volna a problémával. Az öngazgatás olyan jog és kötelesség, mely felkészültséget igényel. Az illető terület problémáinak ismerete az előfeltétele annak, hogy a döntéshozatalban megfelelő módon vehessen valaki részt. Ha tehát küldötteinket minél alaposabban felkészítjük, ezzel az egész küldöttrendszer ügyét visszük előbbre.

*

Pályaválasztás: a foglalkozásnak, az élethivatásnak a megválasztása. Célja, hogy minden fiatal a képességeinek megfelelő területen vegye ki részét a társadalmilag hasznos munkából — olvashatjuk a Pedagógiai lexikonban. (Pedagógiai lexikon, Budapest, 1978. III. kötet, 415. oldal).

A pályaválasztás egyike az emberi élet legfontosabb döntéseinek. A végleges elhatározás általában hosszú ideig érlelődik, gyakran változó elképzelések, sok felől érkező tanácsok, egyéni és társadalmi tényezők befolyásolják. Hogy milyen sok tényező, azt ez a beszélgetés is tanúsíthatja, mely — annak ellenére, hogy nem törekedhetett arra, hogy a probléma mélyére hatoljon (a beszélgetés vendégei a kérdést gyakorlati oldaláról közelítették meg elsősorban), a pályaválasztási problematika teljes szélességét felvillantotta: gondolatokat indított el, kérdéseket vetett fel, melyek megválasztása itt nem történhetett meg minden esetben. Ennek ott kell megtörténnie, ahol a szabad munkacsere vonalán az érdekek, a szükségletek és a lehetőségek egybehangolása történik.